

הודים אלו ואלו שלי

דגשי הסברה לפעולה החינוכית לחגי ומועדי ישראל בצה"ל

חודש אלול וחגי תשרי

רקע כללי, תולדות החג, מנהגים, מצוות וסמלים

האווירה הייחודית בתקופה זו של השנה, במהלך חודש אלול וחגי תשרי מורגשת היטב בכל גווניו של העם היהודי. אוירת הסיכום וחשבון הנפש, ריחה של ההתחדשות, המבט קדימה אל מטרות ויעדים והרצון להתקדם ולהשתפר מורגשים היטב. **תחושה משותפת זו מדגימה את אחדותו של עם ישראל**, למרות השוני במנהגים, באמונות ובמעשים. הסליחות נאמרות בלשון רבים ("אשמנו", "חטאנו"), ובתקופה זו של השנה אנחנו מתעלים מעל למחלוקות ולוויכוחים שבינינו, על-מנת לחזק את המשותף לכולנו ולייחל שתתחדש עלינו **שנה טובה ומתוקה**.

בצה"ל, תקופה זו, בה מסתיימת שנה אחת ונפתחת שנה חדשה, מזמינה **להתעלות מעל שגרת היום-יום ולדון במספר נושאים מרכזיים התורמים לשירות משמעותי בצה"ל ולשגרת היחידה הצבאית**. זוהי הזדמנות להרחיב את האופקים, למלא את המאגרים ומתוך חשבון נפש אישי ויחידתי לחזור לשגרה המתחילה מחדש מחוזקים ואיתנים יותר.

יחידות רבות יוצאות בתקופה זו ל"סיורי סליחות", בהם נעשה קישור בין תכני חודש אלול וחגי תשרי לשירות הצבאי.

חודש תשרי הוא החודש העשיר בחגים בלוח השנה העברי, במהלכו נציין:

- א'-ב' תשרי: **ראש השנה**
- ג' תשרי: **צום גדליה** (אחד מימי התענית על חורבן הבית, לציון הירצחו של גדליה בן אחיקם, שלאחר חורבן בית ראשון מונה על ידי מלך בבל למושל על העם שנשאר ביהודה)
- י' תשרי: **צום יום כיפור**
- ט"ו-כ"א תשרי: **שבועת ימי סוכות**
- כ"א תשרי: **הושענא רבה** (היום השביעי של סוכות)
- כ"ב תשרי: **שמיני עצרת ושמחת תורה**

חודש אלול ותקופת ה"סליחות"

התקופה המתחילה בראש-חודש אלול ומסתיימת **ביום הכיפורים** ידועה במסורת היהודית כתקופת ה-"סליחות"². "סליחות" הוא השם שניתן לקטעי תפילה הכוללים פיוטים, פרקי תהלים ואת סדר י"ג מידות הרחמים. עניינם של הסליחות הוא בקשת סליחה וכפרה בתקופה שלפני ימי הדין ("הימים הנוראים").

1 במסמך זה ניתנת התייחסות לעיקרי המנהגים, המצוות, והסמלים של החג. בעם היהודי ובחברה הישראלית ניתן למצוא דרכים נוספות לציון החג.
2 בני עדות המזרח אומרים סליחות בכל חודש אלול, אך בקרב קהילות אשכנז מתחילים את אמירת הסליחות במוצאי שבת הסמוכה לראש השנה או בשבוע שקודם לכן.

בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן
זֵיכְרוֹן תְּרוּעָה, מִקְרָא קֹדֶשׁ" (ויקרא כג, כד)

ולשפר את מעשינו. הימים שמתחילים בראש השנה ומסתיימים
ביום הכיפורים נקראים "עשרת ימי תשובה" או "הימים הנוראים".

לקראת ראש השנה רבים נוהגים לאחל לבני משפחה וחברים
ברכות שונות להצלחה בשנה החדשה. בצה"ל נערכות ארוחות
חגיגיות בימות החג בהן מחולקים **סימני החג וברכותיהם** (רימון,
תפוח בדבש וכו') ובבתי הכנסת הצבאיים נערכות תפילות ובהן
תקיעת השופר.

במהלך התקופה שבין ראש השנה ליום הכיפורים ממשיכים
"סיורי סליחות" בצה"ל המבטאים את ערכי תקופת חגי תשרי
ומשמעותם עבור השירות הצבאי.

ראש השנה חל ב-א' וב' בתשרי והוא אחד מימי הציון החשובים
בלוח השנה היהודי. לחג שלושה היבטים מרכזיים: היום
הראשון **בשנה החדשה**, יום בו מתחיל מחזור זמנים חדש;
יום הדין, בו, על-פי מקורות רבים נידון כל העולם; יום הולדת
האדם והאנושות בו תמה מלאכת הבריאה. בראש השנה יש
מספר מצוות ומנהגים: **תקיעה בשופר** במהלך היום הינה בעלת
משמעויות רבות, וביניהן קריאה לחשבון נפש, אזכור עקידת
יצחק¹, מעמד הר סיני וקיבוץ הגלויות; אכילת מאכלים שונים
אשר מסמלים **תקווה לשנה החדשה** (כדוגמת רימון או תפוח
בדבש וכו'); **ותשליך**, תפילה הנאמרת ביום הראשון של ראש
השנה, אחרי תפילת מנחה, על שפת נהר או מקווה מים אחר
ומהווה ביטוי לרצון להשליך את ההרגלים הפחות טובים שלנו

1 **עקידת יצחק**, אחד מן הסיפורים המרכזיים המופיעים בספר בראשית, על-פיו צווה אברהם לעקוד (=לקשור) את בנו יצחק למזבח ולהקריבו לעולה.
לבסוף אברהם שמע קול מן השמים שהורה לו "אל תשלח ידך אל הנער" ואמר לו כי אין צורך בהעלאתו של יצחק לעולה משום שנכונותו כבר
הוכחה והוא עמד בניסיון. סיפור העקדה מהווה סמל לחירוף נפש לשם מטרה נעלה.

יום הכיפורים

"ביום הזה יכפר עליכם, לטהר אתכם מכל חטאתיכם, לפני ה' תטהרו" (ויקרא טז, ל)

יום הכיפורים חל ב-י' בתשרי ומקורו בספר ויקרא. הוא נחשב ליום הקדוש ביותר במחזור השנה היהודית ומכונה **שבת שבתון**. במרכזו עומדים חשבון הנפש, ההכרה בחטא, בקשת הסליחה והכפרה על חטאים שהאדם עשה במהלך השנה; כפי שמסביר הרמב"ם¹: "יום הכיפורים הוא **זמן תשובה לכול, ליחיד ולרבים**, והוא קץ מחילה וסליחה לישראל".

המצווה העיקרית של היום היא "**ועיניתם את נפשותיכם**", ממנה למדו חז"ל מספר **איסורים**: אכילה ושתייה, רחיצה, סיכה (שימוש במוצרים קוסמטיים), נעילת הסנדל (נעליים העשויות מעור) ותשמיש המיטה (קיום יחסי אישות). ערב יום כיפור מצוין באופנים נוספים: טבילה במקווה, קיום סעודה גדולה וקיום מנהג ה"כפרות"². ביום כיפור לובשים לבן ובבית הכנסת נערכות במהלך היום תפילות מיוחדות: את החג פותחת תפילת **כל נדרי** אשר מתירה את הנדרים, ההבטחות והאיסורים שנטל האדם על עצמו במהלך השנה שחלפה, ומכריזה על ההיתר

לכל אדם לבוא ולהתפלל עם הקהל; במהלך **תפילת המוסף**, שהיא המרכזית ביום מובא 'סדר העבודה' כפי שהוא מכונה במקורות ומתאר את סדר יום הכיפורים בבית המקדש. ביום הכיפורים קוראים בציבור את **ספר יונה**, בו מתוארת שליחותו של הנביא לאנשי העיר נינוה (בירת אשור הקדומה) והפנמתם את הביקורת שמתח עליהם. את התפילות מסיימת **תפילת נעילה** במהלכה מבקש ציבור המתפללים "פתח לנו שער בעת נעילת שער" (בנוסח אשכנז), "א-ל נורא עלילה, המצא לנו מחילה, בשעת הנעילה" (בנוסח עדות המזרח), ובסופה נשמעות תקיעת שופר והקריאה "לשנה הבאה בירושלים הבנויה".

במדינת ישראל יום זה זוכה לכבוד מיוחד, וככלל מקומות העבודה, הקניות והבילויים סגורים, וכמעט שאין נסיעת רכבים בכבישים. (מצב זה מאפשר לילדים ונוער לרכב יחדיו בכבישים הפנויים על אופניים).

בצה"ל חדרי האוכל סגורים, וארוחות למעוניינים מוגשות במקומות המיועדים לכך. בבתי הכנסת נערכות תפילות מסורתיות.

- 1 **הרמב"ם** (ר' משה בן מימון, 1135-1204) הוא פוסק הלכה, הוגה דעות, רופא ופילוסוף שהשפיע באופן עמוק על ההגות היהודית. כתב את "**מורה הנבוכים**" מהחיבורים הפילוסופיים החשובים בהגות היהודית בימי הביניים. מפעלו ההלכתי הגדול היה חיבורו של ארבעה-עשר ספרי **משנה תורה** המסדרים את ההלכות באופן שיטתי, ובו הציג לראשונה תתייחסות שיטתית להלכות שנוהגות רק בארץ ישראל בזמן בו עם ישראל מצוי בארצו. בכך הביע הרמב"ם את אמונו באפשרות שעם ישראל יתקבץ מקצות תבל חזרה לארץ ישראל ויקים בה שלטון ריבוני.
- 2 **כפרות** הוא מנהג הנערך בערב יום הכיפורים המבטא את רצונו של האדם להתרחק מהרגליו ומעשיו השליילים והשלכותיהם באמצעות לקיחת תרנגול אותו מסובבים מעל ראשו של כל אחד מבני המשפחה ומכריזים, "זה התרנגול ילך למיתה ואני אלך לחיים טובים, ארוכים ולשלום". לאחר הטקס נשחט התרנגול ובשרו בדרך כלל מחולק לעניים. במשך הדורות רבים מקיימים את המנהג באמצעות כסף הנתרם לצדקה ("**פדיון כפרות**").

סוכות

"חג הסוכות תעשה לך שבועת ימים, באספך מגרנך ומיקבך, ושמחת בחגך, אתה ובנך ובתך, ועבדך ואמתך, והלוי והגר והיתום והאלמנה, אשר בשעריך" (דברים, טז, יג-יד)

חג הסוכות חל ב-ט"ו בתשרי ונמשך שבעה ימים. סוכות הוא אחד משלושת הרגלים (פסח, שבועות וסוכות), בהם היו עולים יהודים מרחבי הארץ והתפוצות אל בית המקדש שבירושלים. מהותו של החג, כמו רבים מחגי ישראל, היא כפולה: ראשית, הוא מאזכר אירוע היסטורי - הנדידה במדבר לאחר יציאת עם ישראל ממצרים, תוך כדי מגורים ארעיים ללא קורת גג קבועה. שנית, הוא חלק מן המעגל החקלאי בארץ ישראל ומכונה **"חג האסיף"**, שכן בתקופה בה הוא חל מסתיים איסוף הפירות והתבואה של העונה החקלאית הקודמת.

משמעות החג באה לידי ביטוי בבנייתה של **הסוכה** ובמעבר האדם לצאת מביתו ולעבור להתגורר בסוכת ארעי הנמצאת תחת כיפת השמים. כיום, כאשר רובנו אינם עובדי אדמה, האספקט החקלאי התעמעם מעט אך הוא עדיין בא לידי ביטוי בתפילת הגשם, **בשמיני עצרת**. המשנה¹ מציינת כי בחג הסוכות "נידונים על המים" כלומר, יוכרע אם השנה תהיה גשומה או שחונה; בזמן שבית המקדש היה קיים, נערך במהלך ימי חול המועד טקס "ניסוך המים", שנקשר בשמחה גדולה המכונה **שמחת בית השואבה**. לאחר חורבן המקדש לא יכלו להתקיים אירועי שמחת בית השואבה במתכונת הקבועה, וכזכר להם נערכים אירועים בעל שם זהה בקהילות רבות.

1 מסכת ראש השנה, פרק א, משנה ב.

מצוות ארבעת המינים היא אחת המצוות המרכזיות של החג. ארבעת המינים (אתרוג, לולב, הדס וערבה) ניטלים (מונפים) בכל יום מימי החג (מלבד בשבת).

בשבת שחלה בחול המועד נוהגים בחלק מן הקהילות לקרוא את מגילת **"קהלת"**, בה יש עיסוק רב במשמעות החיים מהיבטים שונים. יש שהסבירו שהקריאה בה נועדה לשים גבול לשמחה הנהוגה בסוכות, שכן נאמר בה "ואמרתי לשמחה מה זאת עושה", ולכך ניתן להוסיף שאופייה ההגותי מתאים כהמשך להרהורים הקיומיים שמאפיינים את ימי חודש תשרי.

בכל אחד מימות הסוכות נוהגים להקיף את בימת בית הכנסת עם ארבעת המינים (= **הקפות**) ולומר פיוטי תפילה לשנה גשומה ותקווה לישועה מצרות הפרט והכלל. היות והקריאה החוזרת בפיוטים אלה היא "הושע נא" הם נקראים **"הושענות"**. ביום השביעי מקיפים את הבימה שבע פעמים, כשבכל הקפה נאמר פיוט אחר. בשל כך נקרא יום זה **"יום הושענא רבה"** (יום ההושענות הגדול). מנהג קדום הוא לחבוט באדמה חמשה ענפי ערבה ביום זה. בזמן שבית המקדש היה קיים זוקפים בימות סוכות ענפי ערבה לצד המזבח.

בצה"ל נבנות סוכות בכלל היחידות, ונהוג לקשט אותן. בסוכות ובבתי הכנסת מונחים ארבעת המינים כך שכלל החיילים והחיילות המעוניינים בכך יוכלו ליטול אותם מידי יום.

שמיני עצרת ושמחת תורה

"ביום השמיני עצרת תהיה לכם, כל מלאכת עבודה לא תעשו" (במדבר, כט, לה)

שמיני עצרת חל ב-כ"ב בתשרי, הוא יום חג הצמוד לסוכות אך מהווה חג בפני עצמו. בשמיני עצרת משתנה נוסח תפילת העמידה (תפילת שמונה-עשרה), ומזכירים בה את הגשמים המבוקשים. שמיני עצרת הוא גם יום שמחת תורה בארץ ישראל (ובתפוצות אלו שני ימים נפרדים)¹. מקורו של החג כיום שמחת תורה הוא בתקופת הגאונים² והוא מסמל את סיום מחזור הקריאה בתורה: בכל שבת נקראת פרשה אחת מן התורה - **פרשת השבוע**; יום שמחת תורה הוא היום בו מסתיים מחזור הקריאה בפרשת "וזאת הברכה" (האחרונה בספר דברים) ומתחיל מיד מחזור חדש בפרשת "בראשית". החגיגה בסיום מחזור הקריאה מייצגת את שמחת העם בקשר האישי והלאומי לתורה וערכיה.

בבתי הכנסת מוציאים את ספרי התורה מארון הקודש. המתפללים נושאים אותם ומקיפים את הבימה שבע פעמים ולכל הקפה מיוחדים פסוקי תפילה ופיוטים. עם השנים התרחב המנהג וכל הקפה התארכה מעט והתפתחה לכדי ריקודים של שמחה עם ספרי התורה. בהמשך היום עולה לברך את ברכות התורה כל אדם המעוניין בכך ובכלל זאת גם מי שלא הגיעו לגיל מצוות. מקרב הקהילה נבחרים "חתן תורה" ו"חתן בראשית", הראשון מסיים את המחזור הקודם והשני פותח את המחזור הבא. בשנים האחרונות נערכות במוצאי שמחת תורה **"הקפות שניות"** ברחובות הערים בליווי מוזיקה ובהשתתפות הציבור הרחב בהתאם למנהג המקובלים מהמאה ה-16 להרבות עוד בכבודה של התורה ולקיים שבע הקפות נוספות במוצאי החג, אות להזדהות עם יהודי התפוצות שחוגגים באותו יום את יום שמחת תורה.

- 1 בעבר הוגדר סיום חודש ותחילת החודש הבא על ידי הסנהדרין. בחול"ה היה חשש שהכרזת הסנהדרין לא הגיעה בזמן, ולכן בחוץ-לארץ נחוג כל חג במשך יומיים ("יום טוב שני של גלויות"). נוהג זה נשמר גם כיום, על אף שלוח השנה קבוע וידוע מראש. מסיבה זו, בחוץ-לארץ נחוגים שמיני עצרת ושמחת תורה בנפרד: שמיני עצרת, שמונה ימים לאחר שהחל סוכות, ושמחת תורה, ביום שלאחריו.
- 2 החל מהמאה ה-7 לערך, כונו ראשי הישיבות החשובות בארץ ישראל ובבבל בתואר "גאון". עד המאה ה-11 הייתה סמכותם ההלכתית והפרשנית של הגאונים משמעותית מאוד, והשפעתם הגיעה גם לצרפת, גרמניה, ספרד וצפון אפריקה.

מסרים מרכזיים בפעולה החינוכית-ערכית

ערך השליחות בחגי תשרי

**בחודש אלול וחגי תשרי יש
הזדמנויות חינוכית-ערכית לדון
במשמעות התהליך המתבטא
בתקופה זו**

חודש אלול וחגי תשרי מהווים הזדמנויות חינוכית-ערכית לדון במשמעות התהליך המתבטא בערכי החגים. התהליך מתחיל בחודש אלול בבחינת ה**היערכות** לראש השנה (תחילת אמירת הסליחות) הכולל מבט לאחור, תחקיר וחשבון נפש; וממשיך בראש השנה המסמל את התקווה והיכולת לשנות ולפתוח דף חדש, **לסמן מטרות לשנה החדשה ולקבוע יעדים כאדם, כמשרת בצה"ל וכמפקד על מסגרת צבאית**; השלב הבא הוא ביום כיפור, שיאו של תהליך שיפור ההתנהגות, הסליחה והכפרה אשר מאפשר להתקדם הלאה, לאחר בירור משמעותי, עם מטרות מעודכנות אל עבר השנה החדשה; סיומו של התהליך בשמחת סוכות וחג שמחת תורה מאפשר יציאה מהתהליך המורכב ולעיתים הקשה פיזית ונפשית של בירור ותיקון אל עבר סוכות אשר ניתן לראות בו תחילת **מעשה המימוש של החלטותינו** - במעשה ולא רק במחשבה.

ערך המקצועיות בימי הסליחות

**האדם משווה את מעשיו עם
סרגל הערכים והציפיות שלו
מעצמו, של יחידתו ושל צה"ל;
הוא משווה תכנון לביצוע,
ומבקש לאתר את השורשים
להחלטות שגויות. הוא מסיק
מסקנות - "דגשי שימור
ושיפור" ומעצב תכנית לשנה
הבאה**

בהיבט האישי והיחידתי - ביסוד ה"סליחות" עומדת ההבנה שמי שלא עושה לא טועה, וגם שביכולתו של אדם להתבונן במעשיו ולתקן את דרכיו. מושג ה"תשובה" מבטא עמדה אופטימית שביכולתו של אדם להתחדש ולהשתנות. מידי שנה האדם והחברה נקראים להאט את קצב העשייה ולבחון את דרכם: זו הזדמנות לעצירה והתבוננות על תהליכים, אירועים, החלטות וחוויות השנה החולפת. האדם משווה את מעשיו עם סרגל הערכים והציפיות שלו מעצמו, של יחידתו ושל צה"ל; הוא משווה תכנון לביצוע, ומבקש לאתר את השורשים להחלטות שגויות שביצע בשנה שחלפה והיסודות לבחירות ראויות שקיבל בשנה שעברה. לאחר מכן הוא מסיק מסקנות ויכול לנסח לעצמו "דגשי שימור ושיפור" ולעצב תכנית עבודה לשנה הבאה. בתהליך זה אכן חוזרים בכל שנה לנקודת ההתחלה, אך כמו בספירלה, מגיעים לגובה ורמה שונים - מנוסים ובוגרים יותר.

בפעולה החינוכית בצבא נדגיש את החובה של כל אחד מהמשרתים לתרום כמיטב יכולתו להצלחת היחידה והעמידה במשימות האישיות והיחידתיות, ונכוון את המשרתים לשקול כיצד יוכלו לשפר ולהשתפר בתפקודם הצבאי בשנה הבאה.

מסרים מרכזיים בפעולה החינוכית ואגף ג' בצה"ל המשך

ערך אהבת המולדת והנאמנות למדינה בימי הסליחות

"ביסוד השירות בצה"ל עומדות אהבת המולדת והמחויבות והמסירות למדינת ישראל - מדינה דמוקרטית המהווה בית לאומי לעם היהודי-לאזרחיה ולתושביה" (ערך אהבת המולדת ברוח צה"ל). כל סיורי זהות ותודעה יהודית, ובכלל זה סיורי הסליחות, הנערכים באזורים שונים ברחבי הארץ, מהווים הזדמנות להדגיש את הקשר העמוק שלנו כחיילים בצה"ל לארץ-ישראל - נופיה, מורשתה ותושביה - ולחזק את תחושת השייכות והשליחות לצה"ל במדינה יהודית ודמוקרטית.

סיורי הסליחות, הנערכים באזורים שונים ברחבי הארץ, מהווים הזדמנות להדגיש את הקשר העמוק שלנו כחיילים בצה"ל לארץ-ישראל

ערך האחיות בראש השנה

סימני החג וברכותיהם (רימון, תפוח בדבש וכו') נאמרים בלשון רבים ("שנזכה"), וכך מתייחסים למישור האישי, המשפחתי, החברתי והלאומי ומדגישים את היותנו חלק ממשפחה, מחברה מעם. נוסח זה מכון אותנו לא להסתפק בהצלחה האישית, ולהבין שהצלחה ושגשוג של הפרט תורמים גם לכלל, והצלחה כללית מקדמת גם את הפרטים. יתר על כן, היא קוראת לנו להיות "ראש גדול", ולא להסתפק במילוי המשימה או התפקיד כמצויה ("ראש קטן").

הצלחה ושגשוג של הפרט תורמים גם לכלל, והצלחה כללית מקדמת גם את הפרטים

בפעולה החינוכית בצבא יש להדגיש שהיחס הזה בין הפרט לכלל נכון גם בין יחידות המשנה ליחידות אליהן הן משתייכות: הצלחת המחלקה תורמת להצלחת הפלוגה, והצלחת הפלוגה היא הבסיס להצלחת הגדוד. גאוות היחידה היא חשובה, אך לעולם יש לזכור שהניצחון תלוי בשילוב הכוחות. הבנה זו היא היסוד לערך האחריות' כפי שנוסח ברוח צה"ל: "החייל יראה עצמו שותף פעיל בהגנה על ביטחון המדינה, אזרחיה ותושביה. החייל יפעל תוך גילוי מתמיד של מעורבות, יוזמה ושקידה, בשיקול דעת ובמסגרת סמכותו, כשהוא נכון לשאת באחריות לתוצאות פעולותיו". מתוך הכרה בכך שכשהיחידה מממשת את אחריותה, הצבא מסוגל לממש את ייעודו.

מסרים מרכזיים בפעולה החינוכית של צה"ל המשך

ערך כבוד האדם בראש השנה

במסורת ישראל מונים את השנים מבריאת העולם וראש השנה הוא חג בריאת האדם והאנושות המזמין עיסוק בערך האדם וכבודו

"...לפיכך נברא אדם יחידי בעולם ללמד שכל המאבד נפש אחת מן העולם מעלין עליו כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת בעולם מעלין עליו כאילו קיים עולם מלא; הרי כל באי עולם בצורת אדם הראשון הם נבראים, ואין פני כל אחד מהן דומין לפני חברו, לפיכך כל אחד ואחד יכול לומר: בשבילי נברא העולם" (רמב"ם, משנה תורה, הלכות סנהדרין יב ג)

במסורת ישראל מונים את השנים מבריאת העולם וראש השנה הוא חג בריאת האדם והאנושות המזמין עיסוק בערך האדם וכבודו המהווה אחד מהמקורות מהם יונק "רוח צה"ל" וכן את ערך היסוד 'כבוד האדם' הקיים בו: "צה"ל וחייליו מחויבים לשמור על כבוד האדם. כל אדם הוא בעל ערך שאינו מותנה במוצא, בדת, בלאום, במין, במעמד ובתפקיד".

מקומה של תפיסת ערך האדם מובאת בדבריו של **בן גוריון** בקובץ יחוד ויעוד:

"אדיקות העם היהודי בעליונות הרוח היתה קשורה באמונתו ביקר-האדם. לפי אמונתו של העם היהודי, [האדם] נברא בצלם א-לוהים. לא יתכן ביטוי יותר עמוק, נעלה ונוקב לגדולתו, לערכו וליקרו של האדם מביטוי זה: מושג א-לוהים ביהדות מסמל תכלית הטוב, היופי, הצדק והאמת. וחיי אדם בעיני העם היהודי היו יקרים וקדושים. בני אדם שנבראו בצלם א-לוהים הם שווים-זכויות ומהווים מטרה לעצמם ולא אמצעי. הצלם מחייב. ואין פלא שחכמי העם הזה העמידו התורה על כלל גדול אחד: "ואהבת לרעך כמוך". ואהבה לרע אינה חלה רק על האזרח היהודי [...]"

יגאל אלון, שהיה מפקד הפלמ"ח ומראשי צה"ל במלחמת העצמאות התמודד עם מקומו של ערך האדם בצה"ל: "לכאורה קיים בהכרח ניגוד בין היחיד ליחידתו. היחידה הצבאית שואפת מטבעה להאחדת (סטנדרטיזציה) אנשיה ולליכודה הפנימי, כדי היותה מקשה אחת לביצוע משימות משותפות. בעוד שלפרט הלוחם סגולות וכישרונות, נטיות ומאוו-ביטוי אינדיבידואליים. ואולם, לאמיתו של דבר אין כאן ניגוד אינטרסים אלא תופעה אנושית חברתית רגילה, שהחייב שבה עשוי לעלות על השלילה שבה, באם החובה האינדיבידואלית והאחריות הקיבוצית יובאו לכלל מציגה שאין בה סתירה פנימית, אלא שהיא מביאה לכלל מיצוי את סגולות האנוש והחברה יחד לשם השגת יעדים משותפים מתוך תרומה אישית למאמץ משותף... כל צבא מורכב מהמוני יחידים. כל אדם ניחן באופיו שלו, בכישרונות, בסגולות ובהרגלים המיוחדים לו. כל אדם יש לו, כמובן, גם חולשות משלו, המיוחדות לו. אף כי ישנם סימני הכר משותפים לקבוצות אנשים החיים בהווה משותפת או פועלים יחד בכוחו של אינטרס משותף, הרי אין בהם כדי לטשטש את סגולות הפרט. שאיפה מוגזמת להאחדת היחידה גורמת לקיפוח כישרונות ולאבדן תרומות אישיות, סגוליות, העשויות, אם תבאנה לכלל ביטוי, להעלות את כושרה החברתי והמבצעי של היחידה כולה." (יגאל אלון, מסך של חול, עמ' 264).

מסרים מרכזיים בפעולה החינוכית וגילוי המשך

ערך הרעות ביום כיפור

הסליחה הנמצאת במרכז תהליך הכניסה לשנה החדשה מעלה על נס את **הקשר שבין אדם לחברו**: "עברות שבין אדם לחברו, אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חברו." (משנה, יומא פרק ח, ט).

כשאדם פוגע בחבירו הוא מעורר רגשות שליליים. שינוי המצב לטובה יקרה רק אחרי שיסדיר את היחסים עם החבר, ויקבל את סליחתו

את הכשלים האישיים האדם יכול לשנות על ידי תכנון לעתיד, אך זה לא מספיק כדי לתקן את היחסים עם חבריו. כשאדם פוגע בחבירו הוא מאכזב, מכעיס ומעורר רגשות שליליים. שינוי המצב לטובה יקרה רק אחרי שיסדיר את היחסים עם החבר, ויקבל את **סליחתו**. מתוך כך בפעולה החינוכית בצה"ל ניתן מקום משמעותי להדגשת מקומה של **הרעות** שהינה מערכי רוח צה"ל: "החייל יפעל מתוך **אחוה ומסירות לחבריו** לשירות, ויחלץ תמיד לעזרתם כשהם זקוקים לו או תלויים בו, חרף כל סכנה וקושי, עד כדי חירוף נפש".

ערך הגנת המדינה, אזרחיה ותושביה בסוכות

לאחר שבראש השנה ויום כיפור היתה התבוננות באידיאל, בסוכות עוברים להתמקד במימוש. בתנ"ך מודגשת **השמחה** בסוכות. עבור החקלאי זו תקופה של שמחת אסיף הפירות, ובאופן כללי השמחה בחג מייצגת את ההיבטים החיוביים שבחיים והאפשרות להתחיל במימוש המטרות והיעדים שהזכרו בראש השנה וביום כיפור.

השמחה אינה תלויה בתנאים החומריים אלא באמונה והביטחון שבעתיד יהיה טוב יותר ובידינו לפעול לשם כך

את הפסוק "וְשִׂמְחֶתָּ בְּחֶגְךָ אֶתָּה וּבְיָמֶיךָ וּבְעֶבְדְּךָ וְאֶמְתֶּךָ וְהָלֹאִי וְהָגֵר וְהָיְתוֹם וְהָאֲלֻמָּנָה אֲשֶׁר בְּנִשְׁעָרֶיךָ"¹, מסביר המדרש: "אמר הקדוש ברוך הוא: ארבעה בני בתים יש לך - בן, בת, עבדך ואמתך; וכנגדם יש לי גם כן ארבעה - הלוי, הגר, היתום ואלמנה; אם תשמח את שלי עם שלך - מוטב, ואם לאו - תבוטל השמחה"²

בחג השפע (חג האסיף) נקרא האדם לוותר באופן סמלי על נכסיו (ביתו) ולגור במבנה רופף (הסוכה) - הישיבה בסוכה, שמזכירה את תקופת הנוודות שבעבר וגם מזמינה אותנו לראות את הדלים חסרי הבית שבהווה, היא עדות לכך שהשמחה אינה תלויה בתנאים החומריים אלא באמונה והביטחון שבעתיד יהיה טוב יותר ובידינו לפעול לשם כך.

1 ספר דברים פרק טז, פסוק יד.

2 פסיקתא דרב כהנא, פסקא י, אות י.

מסרים מרכזיים בפעולה החינוכית בצה"ל

המשך >>

מסורת העם היהודי לדורותיו כאחד המקורות לרוח צה"ל בשמחת תורה

בזמננו, התוכן העיקרי של **שמיני עצרת** הוא יום בו חוגגים את סיום סדר הקריאה השנתי של פרשות השבוע ותחילת מחזור קריאה נוסף, והוא קרוי גם "**חג שמחת תורה**". השמחה מבטאת את הקשר בין חלקי העם השונים לתורה כתשתית רוחנית ותרבותית של העם היהודי במשך הדורות.

התורה מהווה את ה"סיפור המכונן" של הזהות יהודית והיא נכס צאן ברזל אשר עיצב את חיי העם לדורות

בפעולה החינוכית בצה"ל, יש להדגיש כי התורה מהווה את ה"סיפור המכונן" של הזהות יהודית ואת היותה נכס צאן ברזל אשר עיצב את חיי העם לדורות, וככזו היא מרכיב עיקרי ב"מסורת העם היהודי לדורותיו" המהווה את אחד המקורות ממנו יונק מסמך 'רוח צה"ל'.

ערך אהבת המולדת והנאמנות למדינה בשמחת תורה

חג הסוכות הוא אחד משלושת הרגלים בהם יהודים עולים למקדש בירושלים. לפי עדויות היסטוריות, יהודים עלו למקדש גם ממקומות המרוחקים מארץ ישראל. כך לדוגמה, ידידה (פילון) האלכסנדרוני, הוגה יהודי בן המאה ה-1 לספירה שחי במצרים, מתאר בכתביו את הרחובות הריקים מאדם משום שכולם עלו לירושלים. היה זה זמן של הבעת האהבה לעם, לארץ ולחיי הרוח והערכים המשותפים. גם לאחר חורבן המקדש ופיזור היהודים מארץ ישראל הקשר הרוחני לעם ולארץ המשיכו לבוא לידי ביטוי בתפילות¹. מאז שלהי ימי בית המקדש השני מוכר נוהג לפיו בשמיני עצרת מוסיפים בתפילה את אזכור הגשמים העתידיים לרדת: "משיב הרוח ומוריד הגשם". השינוי בנוסח התפילה לא מוגבל רק למתפללים בארץ ישראל, וגם המתפללים במקומות אחרים, שבהם עונות השנה שונות, נוקטים בשינוי זה. בכך יש ביטוי לקשר של יהודי העולם כולו לארץ ישראל. "סיפור זה שמעתי מפיו של מנהיג ציוני. סיפור מימי ילדותו ברוסיה. בשמיני עצרת, בתפילת הגשם, שאל בבית הכנסת: "אבא, גשם בחוץ... למה מתפללים לגשם?...?" מתחת לטלית בא קולו של האב: "ילד, זה לא הגשם שלנו..." קול פסקני, דוחה הרהור שני. "לא שלנו!"².

בחג הסוכות ובשמחת תורה יהודים עלו למקדש גם ממקומות המרוחקים מארץ ישראל, ובכך הביעו את האהבה לעם, לארץ ולחיי הרוח והערכים המשותפים

1. דוגמת הקריאה "לשנה הבאה בירושלים הבנויה".

2. 'אומרים ישנה ארץ', יצחק זיו אב, עמ' 280.

נספח: נקודות מידע חשובות

המפקד/ת, כחלק מהיערכות להעברת פעולה חינוכית בנושא חגי ישראל מוצגות לך להלן סוגיות הסברתיות העשויות לעלות על ידי המשתתפים ותשובות הצבא במענה ההסברתי אליהן.

האם העיסוק בנושאים "סליחות" ו"תשובה" הן לא התערבות בתפיסה הפרטית של האדם, וניסיון להשפיע על זהותו האישית ואורח חייו?

במסורת ובתרבות היהודית, ימי "הסליחות", ראש השנה ויום כיפור הם תקופה מיוחדת ל"חשבון נפש" בה האדם מוזמן לבחון את נאמנותו **לערכים ודרכי ההתנהגות ראויים**. בשיח החינוכי בצה"ל אין לעסוק בזהותם האישית של החיילים, באמונותיהם ובציפיותיהן האישיות, אלא להתמקד בתוכן שיכול לתמוך את העשייה הצבאית וערכיה. בפעולה החינוכית בצבא החייל והיחידה נקראים לבחון את עמידתם ועלייתם בסולם הערכים (רוח צה"ל) והמעשים הנדרשים (פקודות ונהלים).

המיקוד בחשבון הנפש נוגע בהיות המשתתף חייל, אזרח ואדם. על המפקד והמדריך להתמקד בהיבטי השירות הצבאי, ולהותיר את הברור האישי לעולמו הפנימי של הפרט.

מה לענות לחייל שטוען שעיסוק בשיפור ושינוי במנותק מהדת ועבודת השם, הוא סילוף של היהדות, ולא צריך לעסוק בכך בהקשר של ראש השנה ויום כיפור?

צה"ל הוא צבא העם, ומשרתים בו יהודים ולא יהודים, דתיים, מסורתיים וחילוניים. המשמעות של חגי ישראל ומועדיו משתנה בין הקבוצות השונות, בפעולה החינוכית בתחום הזהות והתודעה היהודית נעסוק בערכים, במורשת והתרבות היהודיים המחזקים את תחושת השייכות והסליחות בצה"ל.

בעיסוק החינוכי בצבא **מודגשות המשמעותיות שקשורות לעשייה הצבאית**. כך, רעיון "התשובה" מובן באופן שונה בין הקבוצות השונות, ובהקשר הצבאי העיסוק יהיה בתשובה בהקשר הצבאי שלה, כלומר, בשיפור התפקוד האישי והיחידתי. באופן זה כל אחד מהמשרתים חופשי להבין את המשמעות של העשייה הצבאית באופן שונה, ובלבד שכולם מחויבים למשימה.

מה לעשות אם במהלך סיור סליחות חיילים לא רוצים להיכנס לבית כנסת או ללכת לרחבת התפילה בכותל, (בטענה שהם אינם דתיים/יהודים ולא רוצים להיות נוכחים בתפילות, או שמנהגי המקום אינם לרוחם)?

הפעולה החינוכית משמעותית לכשירות הערכית של המשרתים, והיא תורמת ללכידות היחידתית. עם זאת, אל לה לפגוע ברגשותיו ואמונותיו של מי מהמשרתים. לכן, בכניסה למקומות הקדושים או בהשתתפות בתפילה, יש לאפשר להם לא להשתתף באותו חלק. **שימו לב! יש לתת מענה פיקודי לחיילים שנפרדים מהמסגרת, ולדאוג לשלומם**. במידה וכמות החיילים גדולה, יש לבחון בעזרת המדריכים בשטח פעילות חלופית במקביל.

נספח: נקודות מרכזיות להסכנה המשך <

תחת פיקודי משרתים ישראלים בני דתות שונות. האם הפעילות בחגי תשרי רלוונטית אליהם? ?

! המסורת והמורשת היהודית הינם בעלי השפעה רחבה על התרבות וחיי הרוח במדינת ישראל, ובאות לידי ביטוי גם בערכיה של מדינת ישראל כיהודית ודמוקרטית. ההיכרות עם המושגים והסמלים של היהדות חשובים לתחושת האחדות ביחידה ובחברה, והם יכולים להעמיק את המשותף בין המשרתים השונים, והלא-יהודים בכלל זה. חשוב להדגיש שאין כוונה להשפיע על העולם האישי של החיילים המשתתפים בכלל, והלא יהודים בפרט, והם אינם נדרשים לבחון את זיקתם ליהדות כדת.

האם העיסוק בסימני החג, האיחולים והברכות שכלולות ב"סדר ראש השנה" אינו מזמין עיסוק במיסטיקה ובנושאים שאינם רלוונטיים לצבא? ?

! מבין המשמעותיות השונות של סימני החג והברכות, יש לעסוק במשמעויות הלאומיות שתומכות את המשימות הצבאיות, ולא לעסוק במשמעויות אחרות, בין אם הן מיסטיות ובין אם לא. העיסוק בנוסח הברכות ידגיש את לשון הרבים שבה הן מנוסחות, ואת העובדה שהאיחול אינו מתייחס לפרט, אלא לכלל. בכך יש הזדמנות לעיסוק ברעות ביחידה מצד אחד, ובשליחות והאחריות מהצד השני. למותר לציין שערכים אלו הם ערכים בערכי צה"ל, וחובה לעסוק בהם במיכלול העיסוק החינוכי ביחידה. בפעולה החינוכית בצבא אין לעודד את החיילים לקיום מצוות, ובכלל זה לאמירת הברכות.

האם בעיסוק ב"שמחת תורה" כשמחה על היות התורה מרכיב רוחני משמעותי אשר עיצב את חיי העם לדורות אין השפעה באופן לא הגון על חייהם האישיים של החיילים שאינם מקפידים על שמירת מצוות כערך דתי? ?

! התרבות, הערכים והמורשת היהודית מהווים מרכיב משותף ערכי ומשמעותי עבור העם בישראל. בסיס ערכי זה, השפיע על תפיסת ערכי "רוח צה"ל" היונקת ממסורת ישראל וכן על העם כולו במשך הדורות. בפעולה החינוכית בצבא ההתייחסות היא לתורה כאל ספר מכונן במורשת ובמסורת העם היהודי. העיסוק בערך "שמחת תורה" ממקד את תשומת הלב להיותה של התורה נכס רוחני שהעם היהודי מחזיק ומעביר מדור לדור, ואת זיקת ערכי רוח צה"ל אליו, מבלי להתייחס לחייהם האישיים של החיילים ולמחויבות שלהם למימוש של מצוות התורה כהלכה.

